

Попри позитивні зміни у правовій політиці України в сфері забезпечення гендерної рівності, які викладені вище, на нашу думку, в нашій державі залишилось і ряд проблем, які потребують негайного вирішення. Перша стосується реалізації гендерної політики на місцевому рівні. Адже, регіональним органам влади бракує ресурсів і знань для впровадження певних програм, а дієвий контроль за їх виконанням майже відсутній [5, с. 378]. Додатково впливають на цей стан стійкі патріархальні уявлення про ролі жінок і чоловіків, успадковані з радянських часів. Наступною проблемою є відсутність контролю за дотриманням гендерного законодавства та слабка інтеграція гендерних питань в освіту.

Таким чином, можемо зробити висновок, що сучасні виклики, пов'язані з правовим режимом воєнного стану, лише підкреслюють необхідність подальшої адаптації законодавства до європейських стандартів, зокрема через посилення соціального захисту, забезпечення рівного доступу жінок до процесів ухвалення рішень та впровадження гендерно-чутливих підходів у всіх сферах публічної політики.

Перспективи розвитку українського законодавства полягають, насамперед, у його гармонізації з нормами ЄС, створенні ефективних механізмів моніторингу реалізації рівності та формуванні правової культури, в основі якої лежатиме реальне, а не формальне утвердження рівноправності жінок і чоловіків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Світовенко Д. В. Форми та способи реалізації принципу гендерної рівності за трудовим законодавством України : дис. ... д-ра філософії : 081 Право. Київ, 2023. 198 с.
2. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 38. Ст. 160.
3. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2866-IV. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 5. Ст. 35.
4. Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 “Жінки, мир, безпека” на період до 2025 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.10.2020 № 1544-р. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020-p#Text>.
5. Грицай І. О. Принцип гендерної рівності та механізм його забезпечення: теоретико-правовий аспект : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Дніпро, 2018. 560 с.

Гриценко Ю., Білецький М.
Науковий керівник: Грабчук О.В., к.н.д.у.,
доцент кафедри права та правоохоронної діяльності,
Державний університет «Житомирська політехніка»,
м. Житомир

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС 2.0: ЕРА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

У сучасному інформаційному суспільстві технологічні процеси дедалі більше інтегрують системи штучного інтелекту (ШІ), що зумовлено не тільки їхньою незамінністю, скільки потребою в оптимізації та автоматизації як професійної діяльності, так і повсякденних завдань. На сьогодні спостерігається значне розширення спектру сервісів ШІ, які частково виконують когнітивні функції людини, а також помітна диверсифікація способів їх застосування. Зокрема, це стосується використання промптів, попереднього налаштування чат-ботів відповідно до специфіки їхнього подальшого використання та інших форм адаптації інтелектуальних систем під конкретні потреби користувачів. Реалії показують, що у різних сферах ШІ трансформує процеси, оптимізує рішення і відкриває нові можливості, зокрема й в юриспруденції, одним із невід'ємних компонентів якої є кримінальний процес. Станом на 2025 рік передові сучасні технології демонструють свою ефективність та результативність в багатьох галузях права, що підкріплюється досвідом високорозвинених країн Європи та Азії, США, Канади, чим і зумовлюється інтерес в огляді зразків практичного використання новітніх прерогатив в контексті українського законодавства.

Базисом регулювання питань використання ШІ в країнах Європи нині вважається Європейська етична хартія про використання штучного інтелекту в судових системах та їх оточення від 3-4 грудня 2018 року, ухвалена Європейською комісією з питань ефективності правосуддя у грудні 2018 року. Такий документ має рекомендаційний характер, але разом з тим є істотним в процесі створення концепцій інтеграції ШІ-рішень у судовій практиці на загальноєвропейському рівні [2, с. 4].

Не зважаючи на наявність даного нормативно-правового акту кожна країна по своєму здійснює регулювання та використання систем штучного інтелекту. На глобальному рівні існує низка правових платформ, які застосовують технології ШІ. З-поміж найвпізнаваніших систем, що допомагають суддям приймати процесуальні рішення, виокремлюють Compulsory Similar Cases Search and Reporting Mechanism, Prometea, Harm Assessment Risk Tool (HART), Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions (COMPAS). Ці системи є цінними для сучасного кримінального судочинства, оскільки вони автоматизують обробку великих даних, прогнозують ризики рецидиву, стандартизують судові рішення та зменшують навантаження на суддів і прокурорів, підвищуючи ефективність. Наведемо їх характеристики:

1. Compulsory Similar Cases Search and Reporting Mechanism є впізнаваною в Китайській Народній Республіці. Особливостями роботи даної системи є те, що вона широко застосовується для забезпечення аналогічних вироків у Верховному народному суді Китаю, що в сукупності дозволило автоматизувати рішення, зменшити навантаження на суддів, та посприяло уніфікації через оцифрування баз даних у кримінальних справах. Але як і будь-яка інша система вона має свої недоліки, зокрема вона може мати недостатню точність при підборі подібних справ та не потрібність для досвідчених суддів.

2. Prometea, країною використання якої є Аргентина. З-поміж істотних переваг слід виділити такі: додаток використовується «у прокуратурі та суді, щодо ефективності та процесуальної економії», на основі попередньо проаналізованих судових рішень, постанов програма здатна менш ніж за 10 секунд надати готове рішення суду переважно цивільної та адміністративної юрисдикції та зменшення навантаження на працівників прокуратури, крім цього особливою зацікавленістю дана технологія штучного інтелекту отримала від ООН та Світового банку.

3. HART, що була розроблена спільно з Кембриджським університетом і партнерами. Застосовуючи машинне навчання, система фокусується на оцінці ризику шкоди на основі понад 30 факторів, хоч і має дорадче значення. Така система є корисною для судових та правоохоронних органів, оформлюючи важливу додаткову інформацію у звіт, тобто опрацьовуються данні щодо віку, гендеру, та імовірного рецидиву, базуючись на попередніх вчинених правопорушеннях. Основним недоліком є те, що соціальні характеристики можуть виступати дискримінуючим чинником.

4. COMPAS, що широко використовується в більшості штатів США. Функціональне призначення полягає в оцінці ймовірності рецидиву через аналіз соціальних характеристик особи, керуючись основоположними теоріями злочинності. В цій програмі слід звертати обов'язкову увагу на правильність даних, тобто різноманітних пояснень експертів, показань свідків, свідчень потерпілих, уточнень обвинуваченого, пояснень підозрюваного, оскільки від цього залежить результат ШІ-рішень. Раніше відносно цієї технології ШІ виникали питання щодо дискримінуючої ознаки, зокрема раси. Разом з тим така система є доволі ефективною щодо кримінальних проваджень через зменшення навантаження суддів на етапі прийняття рішень [4, с. 48-53].

Втім потрібність впровадження вище вказаних інструментів на національному рівні затьмарюється ризиками дискримінації, неточності даних та етичними викликами, що вимагає вдосконалення алгоритмів, людського втручання і контролю, та адаптації до українського контексту, зокрема через гармонізацію з європейськими стандартами, як зазначено в Європейській етичній хартії.

У національному законодавстві, зокрема статтею 16 Кодексу суддівської етики визначається наступне: «Використання суддею технологій штучного інтелекту є допустимим, якщо це не впливає на незалежність та неупередженість судді, не стосується оцінки доказів і процесу ухвалення рішень та не порушує вимог законодавства» [3]. Норма беззаперечно вимагає подальшої конкретизації, оскільки вона обмежує сутність свого практичного застосування, зокрема неможливо говорити про генерацію комплексних рішень суду, оформлення звітів, оцінку ймовірності рецидивів, при цьому відповідальність у результаті покладається на того, хто виносить вирок у випадку використання ШІ. Це потребує змістовних досліджень, адже в довгостроковій перспективі, до прикладу, персонал органу пробації зможе заощадити час на підготовку досудової доповіді, наглядової та пенітенціарної пробації. Відповідно до ч.ч.1, 3 ст. 9 Закону України «Про пробацію», пробаційні програми спрямовані на здійснення аналізу обвинуваченого і подання суду формалізованої інформації про особу засудженого, його соціально-психічний стан, схильність до повторного вчинення правопорушення та висновок про можливість застосування більш м'якого покарання з метою виправлення особи [5]. Тут дійсно можна було б запрограмувати відповідні системи, запозичивши передовий досвід, підвантаживши справи, щоб по аналогії можна було швидше досягати результату в оформленні відповідної доповіді. Втім варто пам'ятати, що навіть така прерогатива як оформлення звіту спільно з ШІ є лиш допоміжним інструментом, внаслідок чого не може бути безпосереднім доказом обвинувачення.

Орієнтуючись на згадані вище дослідження, наше законодавство потребує значної роботи над імплементацією зарубіжних практик вже сьогодні, адже це допоможе зняти зайве навантаження з судової гілки влади вже завтра. Слід максимально запозичати досвід США, Аргентини, Великобританії, Китаю, оскільки це допоможе модернізувати українську систему правосуддя (автоматизація рутинних завдань, прискорення розгляду справ, уніфікація критерії оцінки доказів), при цьому завжди залишається суб'єктивний чинник, оскільки контроль над прийняттям остаточного рішення є особистою відповідальністю судді.

Отже, нині в українському законодавстві думка щодо використання новітніх технологій, зокрема ШІ, є доволі двоякою. З одного боку, можливо досягти повної уніфікації та гармонізації через запозичення систем, корисних у прийнятті процесуальних рішень, адже ми вже знаємо, яким може бути результат, уникнувши попередніх помилок. З іншого боку, треба пильно слідкувати, щоб не допустити упередженості, конфлікту інтересів та нелегітимності доказів з боку таких систем по відношенню до безперешкодності існування прав людини. У будь-якому разі застосування ШІ-рішень залишається питанням часу, але однозначним є той факт, що чим раніше ми досягнемо те, як мають працювати такі системи, то тим раніше зможемо спростити процес прийняття рішень з використанням таких можливостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Берназюк Я. Ера ШІ й роль верховних судів у цифровій трансформації правосуддя. *Supreme Observer*. 27.05.2025. URL: <https://so.supreme.court.gov.ua/authors/1350/era-shi-i-rol-verkhovnykh-sudiv-u-tsyfrovii-transformatsii-pravosuddia> (дата звернення: 28.09.2025).
2. Берназюк Ян. Штучний інтелект у правосудді: міжнародний досвід та виклики URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/prezentacii_2025/122_AI_international_experience_ber_naziuk.pdf (дата звернення: 28.09.2025).
3. Про затвердження Кодексу суддівської етики: Рішення XI чергового 3'їзду суддів України від 22.02.2013 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-13#n123> (дата звернення: 28.09.2025).
4. Плахотнік О.В. Практичне застосування штучного інтелекту у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 4. С. 45-57.
5. Про пробацію: Закон України від 05.02.2015 № 160-VIII: станом на 19 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19> (дата звернення: 28.09.2025).